

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Kutseõpetaja õppekava

Egle Vaesalu

KIUSAMISE JA OHVRIKÄITUMISE LIIGID JA SAGEDUS TARTUMAA AVATUD
NOORTEKESKUSTE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2020

Resümee

Kiusamise ja ohvrikäitumise liigid ja sagedus Tartumaa avatud noortekeskuste näitel. Kuna kiusamine on sage ja esineb ka väljaspool kooli, siis Bakalaureusetööeesmärgiks on selgitada välja kiusamise ja ohvrikäitumise sagedus noortekeskuses noorte hinnangul.

Tegu oli kvantitatiivse uurimusega; andmeid koguti ankeetküsitlusega noortekeskuse noortelt (N=76) kolmest avatud noortekeskusest Tartumaal.

Tulemustest selgus, et noortekeskuses kogeti viimase aasta jooksul verbaalset ohvrikäitumist ja füüsilist agressiooni kõige enam, peaaegu veerand vastanutest olid kogenud seda korduvalt. Enam levinud verbaalse kiusamise liike oli naljategemine ja narritamine.

Märksõnad: avatud noortekeskus, noor, kiusamise sagedus, ohvrikäitumine.

Abstract

Types and Frequency of Bullying and Victimization Among the Example of Youth of Open Centers in Tartu County.

As bullying is frequency and occurs outside of school, the aim of the bachelor's thesis is to find out the frequency of bullying and the bullying victimization among the youth (N=76) from the centers in Tartu County. Bachelor's is a quantitative research; data were collected through the youth survey.

The results showed that the youth in the youth centers experienced the most verbal victim behavior and physical aggression during the last year; almost a quarter of the respondents had experienced it repeatedly. The most frequency types of verbal bullying were jokes and teasing.

Keywords: open youth center, young, frequency of bullying; victimization

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1 Kiusamise mõiste	5
2 Kiusamise vormid	6
3 Kiusamises osalejad	7
3.1 Kiusaja	7
3.2 Ohver	8
3.3 Kõrvalseisja	8
4 Kiusamise tagajärg	9
5 Metoodika.....	9
5.1 Valim	11
5.2 Protseduur.....	11
5.3 Andmeanalüüs.....	12
6 Tulemused	12
Arutelu	19
Tänu sõnad.....	20
Autorluse kinnitus	20
Kasutatud kirjandus	22

Sissejuhatus

Kiusamine on õpilaste seas levinud probleem, mitte ainult Eestis, vaid terves maailmas. Viimastel aastakümnetel on tõusnud see avalikkuse arutelu tähelepanu alla. On tehtud erinevaid uurimistöid, milles selgub, et kiusamine on laialdaselt levinud probleem ja kiusamisega puutub kokku palju lapsi ja noori (Kowalski ja Limber, 2007; Kõiv, 2001; Sharp & Smith, 2004; Smith et al., 2008).

Koolikiusamist kogevad paljud õpilased ja võib jääda mulje, et kiusamine süveneb, mis pole ka ilmselt vale, kuid samas sellest räägitakse rohkem ja sellega ka tegeletakse rohkem ja inimesed muutuvad järjest teadlikumaks. Selleks, et kiusamist vähendada on paljud koolid liitunud kiusamise vastaste programmidega, nagu KiVa ja TORE, millel on ka edukaid tulemusi märgata. Sellealase ülevaatest selgub, et kiusamine on koolides langenud 21,5%-lt 14,1%-le (KiVa, 2019).

Kiusamine on endiselt tõsine probleem ja tihti ei osata seda märgata, kuna see toimub varjatult. Kahjuks on kiusamisel olnud ka traagilisi tagajärgi, kuna ohver ei ole võimeline ja kardab abi otsida. Kiusamist ei esine ainult koolis, vaid esineb ka väljaspool kooli. Kui koolis klassis toimub 22,8% kiusamistest, koridoris 25,8%, garderoob 14,2%. Siis väljaspool kooli nt kooliteel 12,8%, kooliõuel 12,5%, mujal 6,9% (Kõiv, 2001). (Alrokban, Alzaidi, Alqahtani, Almoayad & Fiala, 2019) toovad välja, et 37% on kiusatud klassiruumis, 48% õpilasi on kiusatud mänguväljakutel ja 15% on kiusamist kogenud koolibussis. Regulaarselt osaleb kiusamises 7% lastest kiusajana ja 8% ohvrina. Samuti selgub, et korduvalt aasta jooksul oli kiusamist kogenud ja teisi kiusanud 7,4% õpilastest (Kõiv, 2001, 2012). Esinemissageduse järgi on kogetud enam füüsilist kiusamist, sagedasem oli liikidest togimine ja tõukamine 47%, asjade äravõtmine või peitmine 34,1% õpilastest ja asjade pildumine või lõhkumine 22,7%. Verbaalsest kiusamisest oli enam levinud narritamine või pilkamine 39,6% (Kõiv, 2001). 2011. aastal uuringus osalenud õpilastest olid viimase 12 kuu jooksul kiusamist kogenud 18,8%, verbaalse ohvrikäitumise liikidest kogeti enim naeruvääristamist 62,3% juhtudest. Oma kaaslasi oli kiusanud 9,5% õpilastest, sagedasem oli verbaalne kiusamine, enam levinud liikidest oli naeruvääristamine 52,3% juhtudest (Mark, Sisask, Vaikma, Värnik & Värnik, 2015). Previts (2014) uuringust selgub samuti on sagedasem verbaalne kiusamine, enam levinud oli nalja tegemine 61,8%, ebaviisakad märkused 59,8%, negatiivsed hüüdnimed 49,6% ja naeruvääristamine 31,9%. Füüsilisest kiusamisest oli enam levinud tõukamine ja lükkamine 47%, löömine 35,3% ja vara kahjustamist 31%. Lisaks oli sagedasem ka sotsiaalse

kiusamise liikidest teiste tõrjumise 49,8% ning ignoreerimine 37,5% juhtudest. Samuti selgub veel, et verbaalset kiusamist on kogenud 52,1% ja füüsilist kiusamist 13,4% õpilastest (Çalışkan *et al.*, 2019).

Nagu eelpool mainitud esineb kiusamist ka väljaspool kooli, siis on eesmärk viia läbi küsitlus noortekeskustes, kus viibib koos palju erivanustes noori. Kui koolides on tehtud uuringuid kiusamise ja ohvrikäitumise ulatuse kohta, siis autorile teada olevalt pole noortekeskustes vastavasisulisi uuringuid varem läbi viidud.

Bakalaureuse töö eesmärgiks on selgitada välja kiusamise ja ohvrikäitumise sagedus noortekeskuses noorte hinnangul.

Püstitati kaks uurimisküsimust:

Milline on erinevate kiusamisliikide (füüsiline, sotsiaalne, verbaalne) esinemissagedus noortekeskuses noorte hinnangul?

Milline on erinevate ohvrikäitumise liikide (füüsiline, sotsiaalne, verbaalne) esinemissagedus noortekeskuses noorte hinnangul?

Eestis mainiti noortekeskust esimest korda 1998. aastal, kui Narvas sai kinnitatud noortekeskuse põhimäärus. Noortekeskuste eesmärgiks on töö koos noortega, lähtudes noorte huvidest ja vajadusi. Noortekeskus on mõeldud kõigile noortele, kes soovivad veeta seal oma vabaaega ja osaleda noortele mõeldud tegevustest (Eesti Avatud..., 2001).

Avatud noortekeskus – noorsootöö asutus, mis tegutseb kasutades avatud noorsootöö meetodit, on avatud kõigile noortele ja on piirkondlik noorsootöö korraldamise keskus (Avatud noortekeskuste..., 2008).

Noor – seitsme kuni kahekümne kuue aastane füüsiline isik (Noorsootööseaadus..., 2010).

1 Kiusamise mõiste

70-ndate alguses kasutati kiusamise mõistet teaduskirjandustes kitsamas tähenduses, siis mõeldi kiusamise all suure inimeste grupi kahjustavat käitumist. 1973. aastal P. P. Heinemann kasutas kiusamise mõisteks esimest korda sõna „*mobbing*“, mis tähendab seda, et grupp loomi ründab kollektiivselt teist liiki loomi, kes on suuremad ja selle liigi vaenlased. Seda terminit hakati kasutama koolis, kus see tähendas grupi õpilaste rünnakut kaasõpilase vastu. Algselt käsitleti „*mobbing*“ terminit vaid füüsilise ja verbaalse kiusamise kohta (Heinemann 1973, viidanud Kõiv, 2006 j). Sharp ja Smith (1994), Sullivan, Cleary & Sullivann (2004),

Olweus (1999) kiusamist iseloomustanud järgnevalt, et kiusamine on tahtlik ja teistele haiget tegev agressiivne käitumise vorm. Rõhutatakse, et kiusamine on korduv ja pikaajaline tegevus, mis võib kesta nädalaid, kuid ja isegi aastaid. Ohvri on end rünnakute eest raske kaitsta, kuna kiusaja on agressiivne, manipuleeriv, näidates oma üleolekut ohvri suhtes. Kiusamiseks ei saa nimetada konflikti, mis toimub kahe võrdse osapoole vahel. Kõiv (2006) toob esile aga selle, et kiusamist tuleb eristada kaklemisest, müramisest, mis toimub kahe võrdse osapoole vahel ja seal ei ole kõrvalseisjad.

Kiusamist käsitletakse agressiivse käitumisena, kus kiusaja teeb tahtlikult haiget ja kahju füüsiliselt või psühholoogiliselt. Kiusajaks võib olla, kas üks noor või ka grupp noori. Kuid kiusamine võib toimuda ka ilma füüsilise kontaktina, kus ohver jäetakse välja erinevatest tegevustest. Kui kiusamist vaadelda tavamõistena, siis võib see olla igasugune teist inimest kahjustav käitumine, kuid teaduslikus plaanis on kiusamisel kindlad tunnusjooned (Kõiv, 2006).

Nagu eelpool mainitud on kiusamisel kindlad tunnusjooned, mida on väljatoonud Olweus (1999, lk 11), mille kohaselt on kiusamise tunnused järgmised: „1) see on agressiivne käitumine või tahtlik teisele kahju tegemine 2) mis viiakse läbi korduvalt ja aja jooksul 3) inimestevahelises suhtes, mida iseloomustab võimu tasakaalustamatus“.

2 Kiusamise vormid

Kiusamise vorme on erinevaid ja neid eristatakse üksteisest. Kiusaja võib ohvri suhtes kasutada ühte kiusamise vormi või kasutada erinevate vormide kombinatsiooni (Kõiv, 2006).

Sharp ja Smith (1994) toovad välja sarnaselt Sullivan jt (2004) kiusamise erinevaid vorme. Füüsilise kiusamise puhul saab ohver füüsiliselt haiget. Haiget tegemise viise on mitmeid: löömine jalgade ja kätega, sülitamine, ähvardamine, jala tahapanemine, juustest tirimine, asjade lõhkumine või mõni muu füüsiline rünnak. Mittefüüsiline kiusamine mida nimetatakse veel ka sotsiaalseks agressiooniks, mis võib olla verbaalne ja mitteverbaalne kiusamine. Verbaalne kiusamine on sõnaline kiusamine: sõimamine, mõnitamine, laimamine, narritamine, alandavad märkused, kuulujuttude levitamine samuti kuulub siia alla raha või esemete väljapressimine. Mitteverbaalne kiusamine jaguneb omakorda kaheks otsene ja kaudne kiusamine. Otsene mitteverbaalne kiusamine on ohvrile ähvardavate nägude tegemine, grimasside ja ähvardavate liigutuste tegemine, tihti ei peeta seda kiusamiseks, kuna arvatakse, et selline käitumine ei tee kahju. Sellise käitumise eesmärgiks on oma võimu näitamine ohvri

suhtes. Kaudne mitteverbaalne kiusamine on ohvri pidev ignoreerimine, tõrjumine, sageli anonüümsete kirjade saatmine ja kaasõpilaste vaenule õhutamine. Vara kahjustamise puhul on tegu ohvri isiklike asjade lõhkumisega, hävitamisega ja varastamisega. Kõiv (2006) leiab sarnaselt Sullivan jt (2004), et kõige sagedasemaks kiusamise vormiks on füüsiline ja verbaalne kiusamine, mida on kogunud enamus ohvritest. Vähem sagedane on kaudne kiusamise vorm, mis on seotud sotsiaalse manipuleerimisega.

3 Kiusamises osalejad

Kiusamises ei osale vaid kiusaja ja ohver vaid on ka kõrvelseisjad, kellel on suur võim kiusamisele õhutamisele või pärssimisele. Samuti ei esine kiusamist koolis ainult õpilaste vahel vaid ka õpetajad on kiusamises osalised, kas ohvrina või kiusajana (Kõiv, 2006). Järgnevalt tuuakse välja kiusamises osalevad osapooled.

3.1 Kiusaja

Kiusamine on ebavõrdsus poolte vahel, kiusaja on ohvrist tugevam. Samuti on kiusajat raske teiste laste seast eristada, kuid kiusaja võib olla: hea õppeedukusega, populaarne, enesekindel, kuid samas ka vastupidi riskialti käitumisega, ebapopulaarne ja halva õppeedukusega. Samuti on üksosa kiusajatest need, kes on ise ohvrid, neid nimetatakse kiusajast ohvrid. Nad ründavad endast nooremaid ja nõrgemaid, olles ise samal ajal endast suurematele ohvriks. Niimoodi käitudes tunnevad kiusajad, et taastavad oma võimu. Nad jälgendavad seda mida näevad ja mida nendega tehakse (Sullivan et al., 2004).

Sharp ja Smith (1994) ja Sullivan jt (2004) leiavad sarnaselt, et kiusaja on impulsiivne, domineeriv, puudub empaatia võime, poisid on füüsiliselt tugevamad. Tihti puuduvad kiusajal vanematega head ja soojad suhted, kuna vanemad on ranged ja lapsed võivad kogeda ka kodus vägivalda. Kiusajad on tavalised ohvri klassikaaslased või paralleelklassikaaslased. Kiusaja sõbrad ja eakaaslased suhtuvad kiusamisse positiivselt ja seega on kiusajatel tihti kindel seljatagune ehk siis need kes toetavad kiusaja käitumist.

Sharp ja Smith (1994) toovad veel välja, et vanusega kiusamise sagedus väheneb, kuid kõige sagedamini kiusavad õpilased 7. ja 13.-14. aastastelt. Märgati 15% langust iga vanuse astme kohta, kuid sellest ei saa järeldada, et kiusamise tõsidus väheneks.

Sullivan jt (2004) toovad veel välja kolme liiki kiusajaid: targad kiusajad, mitte-nii-targad kiusajad ja kiusajast ohvrid. Targad kiusajad nagu ka eespool mainitud on populaarsed, hea õppeedukusega, head suhtlejad. Nad on koolis liidrid ja tihti ei osata neid kiusajana ette kujutada. Mitte-nii-targad kiusajad on vastandid targale kiusajale. Nad on madala õpiedukusega, probleemse käitumisega ja suunavad oma viha ohvrile. Kiusajatest ohvrid on ise ohvrid endast suurematele kooli- klassikaaslastele ja ka kodus. Ning on kiusajaks endast väiksematele, kelle peal elatakse välja viha, mida tuntakse ohvri rollis olles. Nendega on kõige raskem, kuna nad on agressiivsed kuid samas ka haavtavad.

3.2 Ohver

Igaühest võib saada ohver, kui tal pole grupi toetust ja kiusamine võib toimuda igal pool. Ohver on kiusajast sotsiaalselt, vaimselt, füüsiliselt nõrgem, neil pole sõpru ja nad ei suuda end maksma panna. Tihti võivad ohvriks sattuda õpilased, kes vahetavad kooli. Ohvrid ise usuvad, et kutsuvad kiusamist esile, nad hoiavad omaette või on teistest mingil põhjusel erinevad. Ohvrid kardavad uusi rünnakuid ja selle vältimiseks hakkavad koolist puuduma. Ohver asub teistest madalamal positsioonil ja on kiusajale kergeks saagiks, kuna ta ei suuda end kaitsta. Nagu ka eespool mainitud on kiusajast ohver see, kes on endast tugevamatele ohver ja samas kiusab ta endast nõrgemaid (Sullivan et al., 2004).

Ohver on hirmul ja ettevaatlik, samas on tal raskused enesekehtestamisega, poisid on füüsiliselt teistest nõrgemad. Tihti on ohvritel ülikaitsvad vanemad ja puuduvad lähedased sõbrad kes neid kiusamise korral kaitseks (Kõiv, 2006).

3.3 Kõrvalseisja

Kõrvalseisjatest sõltub palju, kiusaja vajab neid selleks, et näidata enda võimu ja ohvri nõrkust. Kõrvalseisjad on kohal enamikel kiusamisjuhtudel, seega on neil suur osa kiusamise protsessis, kuid nad sekkuvad harva kiusamise peatamiseks. Kiusamisvastases võitluses on oluline õhutada kõrvalseisjad mitte olema passiivsed. Sekkumine peab olema suunatud tervele grupile, mitte ainult ohvrile ja kiusajale. Kõrvalseisjatele tuleb mõista anda, et nemad on võtmeks kiusamise peatamisel (Kõiv, 2006).

Kõrvalseisjad on need kes pole kiusajad ega ohvrid. Kiusamist saavad lõpetada just nemad, kui nad sekkuksid kiusamisse. Osad kõrvalseisjad aitavad oma õhutamise

kiusamisele kaasa, osad aga suhtuvad kiusamisse neutraalselt, sest nad ei sekku kiusamisse. Kuid samas on neil hirm, et sekkumise korral võivad neist endist ohvrid saada. Kõrvalseisjaid kutsutakse:

- **Kaasajooksikud**- on need kes on kiusajale kõige lähemal ja on täielikult tema meelevaldas.
 - **Õhutajad** – on need, kes aitavad kiusamisele kaasa ja peavad seda meelelahutuseks.
 - **Eemalehoidjad** – püüavad end kiusamisest eemal hoida ja on neutraalsed.
 - **Kaitsja** – on kiusajast kõige kaugemal olev ja tema on see kes astub ohvri kaitseks välja.
- (Sullivan et al., 2004).

4 Kiusamise tagajärg

Kiusatavad kannatavad pidevalt väärkohtlemise all, tunnevad end väärtusetuna ja kannatavad depressiooni all. Kõige raskematel juhtudel võib kiusamine ohvrile kaasa tuua enesevigastamise ja enesetapu, kuna ohvril puudub oskus/julgus abi otsida. Tihti kardab ohver kooli minna, nii jäävad nad koolist puudumiste tõttu õppimises maha ja kaotavad ka igasuguse huvi. Ohvrid usuvad, et ei saa enam millegagi hakkama, mida kinnitavad ka raskused õppimises (Sullivan, Cleary, & Sullivan, 2004).

Sharp ja Smith (1994) uurimustest selgus, kuidas kiusamine mõjutab ohvreid. Ohvrid on ülitundlikud, ebakindlad, madala enesehinnanguga, depressiivsed, süüdistavad end ja ei julge sellest kellegagi rääkida, kuna kardavad. Ohvrid on koolis vaiksed, kardavad uusi olukordi, neil on vähe sõpru või pole neid üldse. Õpilased keda on kiusatud, on ka täiskasvanuna ebakindlad.

Bakalaureuse töö eesmärgiks on selgitada välja kiusamise ja ohvrikäitumise sagedus noortekeskuses noorte hinnangul.

Uurimisküsimused:

Milline on erinevate kiusamisliikide (füüsiline, sotsiaalne, verbaalne) esinemissagedus noortekeskuses noorte hinnangul?

Milline on erinevate ohvrikäitumise liikide (füüsiline, sotsiaalne, verbaalne) esinemissagedus noortekeskuses noorte hinnangul?

5 Metoodika

Bakalaureusetöö uurimus viidi läbi kasutades kvantitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivne uurimismeetod valiti selle pärast, et sooviti teada saada võimalikult paljude noorte endi hinnangut, kiusamise sageduse kohta. Uurimus viidi läbi kirjaliku paber ankeetküsimustikuga, mis koosnes kahest osast a-osa ja b-osa. Uurimismeetodiks oli ankeet (Adolescent Peer Relations Instrument: Parada, 2000; tõlge-tagasitõlke teostanud ja eeluurimuse läbi viinud töö juhendaja), kus oli kokku 36 küsimust 18 ohvrikäitumise ja 18 kiusamiskäitumise liigi kohta, millega saab hinnata füüsilise, verbaalse ja sotsiaalse kiusamise sagedust nii agressiooni kui ka ohvrirollist lähtuvalt. Uuritavad andsid vastused küsimustele lähtudes sellest, millised tegevused on juhtunud noortekeskuses noorte vahel viimase aasta jooksul. Ankeedi päises toodi kiusamise definitsioon (Kõiv, 2017). Küsimused ankeedi a-osas olid verbaalne ohvrikäitumise kohta: narritamine, ebaviisakad märkused, nalja tegemine, halvasti ütlemine, norimine, negatiivsete hüüdnimedega nimetamine. Sotsiaalne ohvrikäitumine sisaldas järgmisi küsimusi: ei olda sõber, kõrvale jätmine, sõprussuhetest välja jätmine, eakaaslastest kõrvale jätmine, kuulujuttude rääkimine, tahtlik välja jätmine. Füüsiline ohvrikäitumise alla kuulusid järgmised küsimused: tõukamine ja lükkamine, löömine, meelega kokku põrgatud möödumisel, asjade tahtlik lõhkumine, asjadega viskamine, ähvardamine füüsilise vägivallaga. Näiteküsimused ohvrikäitumise kohta: *Viimasel aastal on noortekeskuses mind teiste poolt narritaud. Viimasel aastal on noortekeskuses mind tõugatud ja lükatud.* Ankeedi b-osa sisaldas küsimusi verbaalne agressioon kohta: narritamine, ebaviisakad märkused, nalja tegemine, norimine, halvasti ütlemine, negatiivsed hüüdnimed. Sotsiaalne agressioon: sõprussuhetest meelega välja jätmine, räägitud jutte, et ei meeldiks teistele, kuulujuttude rääkimine, kõrvale jätmine, tahtlik tegevustest välja jätmine, ei kutsuta kaasa. Füüsiline agressioon: tõukamine ja lükkamine, meelega kokku põrgatud möödumiselt, löömine, asjade tahtlik rikkumine, asjadega viskamine, ähvardatud füüsiliselt haiget teha. Näiteküsimused agressiivse käitumise kohta: *Viimasel aastal noortekeskuses olen teisi narritatud. Viimasel aastal noortekeskuses olen teinud ebaviisakaid märkusi teise kohta.* Vastamiseks kasutati skaalat 6 palli süsteemis: 1 - mitte kunagi, 2 - mõnikord, 3 - üks või kaks korda kuus, 4 - kord kuus, 5 - mitu korda nädalas, 6 - iga päev. Vastaja valis välja vastava küsimuse juures kõige sobivama variandi ja tõmbas ringi ümber.

Ohvriks või kiusajaks loeti neid uuritavaid, kes olid korduvalt – rohkem kui üks või kaks korda kuus, kogenud agressiooni või korduvalt ise käitusid agressiivselt teiste noorte suhtes noortekeskuses.

5.1 Valim

Bakalaureusetöö valimiks on avatud noortekeskust külastavad noored. Mugavusvalimiga saadi kolm Tartumaa avatud noortekeskust. Noorte vanuseks oli 9.aastat kuni 18.aastat noored vastasid ankeedile anonüümselt. Kokku oli 76. noort, kes osales küsitluses.

Tabel 1. Uuritavate vanuseline ja sooline jaotus.

Sugu	Poisid	Tüdrukud
KOKKU	27	49
9a	0	6
10a	2	2
11a	4	8
12a	0	8
13a	6	11
14a	11	5
15a	3	4
16a	1	3
17a	0	1
18a	0	1

Valimi koostamisel arvestati, et avatud noortekeskused oleksid töö autorile kergesti külastatavad. Eesmärgiks oli saada vähemalt 75 ankeeti, et neist saaks andmeid analüüsida.

Valimi moodustasid kõik noored, kes viibisid ankeetide täitmise ajal noortekeskustes. Noortelt ei küsitud konfidentsiaalseid andmeid.

5.2 Protseduur

Töö autor oli võtnud ühendust meili teel, erinevate Tartumaa avatud noortekeskustega, kui nõusolek oli saadud, lepiti aeg kokku ja viidi ankeedid kohale. Enamus ankeetide täitmise juures töö autor ise ei viibinud. Mõni nädal hiljem saadi ankeedid tagasi. Osade ankeetide täitmise juures viibis ka töö autor ise ja sai vastata ka noorte endi poolt esitatud küsimustele. Mugavusvalimi põhimõttel saadi kolmest erinevast avatud noortekeskusest kokku seitskümmendkuus ankeeti. Ankeedid täideti kahe kuu jooksul noortekeskustes.

Noorsootöötajad said lastevanematelt loa noorte uurimuses osalemise kohta, kuna töö autor ei tea laste nimesid ja ise vanematega ühendust ei saanud võtta. Ankeet küsimustik koosnes kahest lehest ja ankeedi täitmiseks kulus 5-10 minutit. Tööautor selgitas noorsootöötajale ankeetide täitmise põhimõtet ja jättis ankeedid noortekeskustesse. Tööautor jättis oma kontaktid, et vajaduse korral saaks ühendust, kui on vaja täpsustavaid küsimusi. Ühes noortekeskuses viibis ka tööautor mõnel päeval ja sai vastata noorte poolt esitatud küsimustele. Kuna üldjuhul noortekeskuses igapäevaselt ei viibi koos suur hulk noori, siis oli võimalik, noortel valida aeg ja koht, kuna ankeeti täita. Noortel oli võimalik ankeeti täita teistest noorest eraldatuna, seda kinnitasid ka noorsootöötajad, kui ankeetidele järgi mindi. Noortekeskuses kohal viibides nägi ka tööautori ise, et noor sai täita ankeeti teistest eraldatult ja sobival ajal. Noored said ise valida, kas nad soovivad ankeeti täita või mitte.

5.3 Andmeanalüüs

Andmed analüüsiti Microsoft Office Excel 2007-ga. Ankeetide andmed sisestati käsitsi Microsoft Office Excelisse. Hiljem kasutati andmete töötamiseks sama programmi. Tulemused esitas töö autor tulpdiaagrammidena. Microsoft Office Excel arvutati protsendid ja aritmeetilised keskmised verbaalne, sotsiaalne ja füüsiline ohvrikäitumise sageduse kohta hinnanguskaaladel. Samuti arvutati protsendid ja aritmeetilised keskmised verbaalne, sotsiaalne ja füüsiline agressiooni sageduse kohta.

6 Tulemused

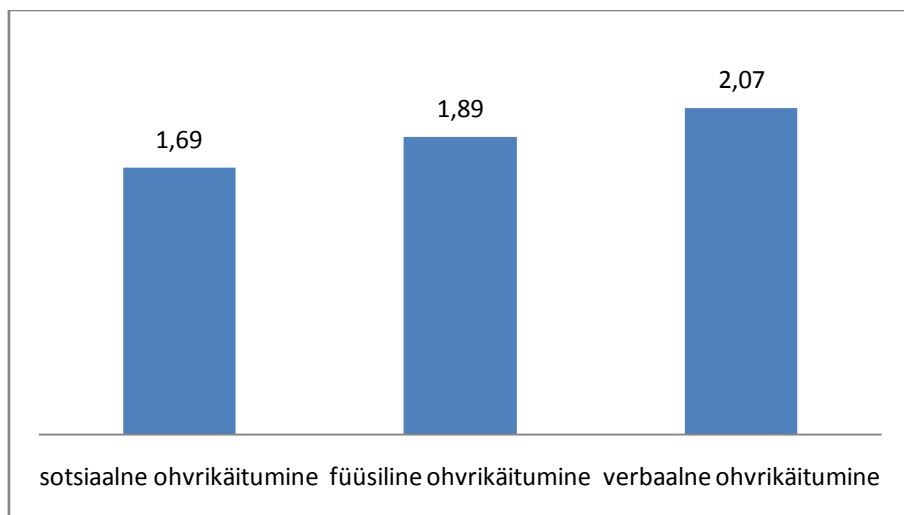
Eesmärk oli teada saada, kui sage oli ohvrikäitumine ja agressiooni sagedus nii füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne, noortekeskuses viimase aasta jooksul, noorte endi hinnangul ja milliseid kiusamise liike esines kõige sagedasemalt.

Tabel 2. Ohvrikäitumise sagedus erinevate liikide lõikes: aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal.

Ohvrikäitumise liik	Keskmine hinnanguskaalal
ei olda sõber, sest ei meeldi teistele	1,39
asjade tahtlik rikkumine	1,49
sõprussuhetest meelega väljajätmine	1,50
asjadega viskamine, et haiget teha	1,70
tahtlik eakaaslaste tegevustest väljajätmine	1,71
meelega kokku pörkamine möödumisel	1,82
halvasti ütlemine	1,82
ähvardatud füüsiliselt haiget tegemisega	1,84
eakaaslastest kõrvalejätmine	1,93
norimine	1,93
ebaviisakad märkused	1,97
negatiivsete hüüdnimedega narritamine	1,99
kuulujuttude rääkimine	2,04
narritamine	2,13
tõukamine ja lükkamine	2,13
löömine	2,30
kõrvale jätmine	2,58
naljategemine	2,58

Selgub, et kõige vähem sagedasemad olid viimase aasta jooksul esinenud järgmised ohvrikäitumise liigid noorte endi hinnangul: ei olda sõber, sest ei meeldi teistele (sotsiaalne ohvrikäitumine), asjade tahtlik rikkumine (füüsiline ohvrikäitumine), sõprussuhetest meelega väljajätmine (sotsiaalne ohvrikäitumine), asjadega viskamine, et haiget teha (füüsiline ohvrikäitumine). Kõige sagedasem viimase aasta jooksul noorte endi hinnangul olid järgmised ohvrikäitumise liigid: naljategemine (verbaalne ohvrikäitumine), kõrvale jätmine (sotsiaalne ohvrikäitumine), löömine (füüsiline ohvrikäitumine), tõukamine ja lükkamine (füüsiline ohvrikäitumine), narritamine (verbaalne ohvrikäitumine).

Ohvrikäitumise liigid jagati kolmeks üldliigi alla verbaalne, sotsiaalne ja füüsiline ohvrikäitumine (joonis 1).

Joonis 1. Ohvrikäitumise sagedus (keskmised hinnanguskaalal) kolme üldliigi lõikes, aasta jooksul noortekeskuse noorte hingul noortekeskustes.

Selgub, et viimase aasta jooksul noortekeskuses noorte endi hinnangul on olnud kõige vähem sagedasem sotsiaalne ohvrikäitumine ($M=1,69$), sellele järgnes sageduselt füüsiline ohvrikäitumine ($M=1,89$) ning kõige sagedasem ohvrikäitumise üldliik oli verbaalne ohvrikäitumine ($M=2,07$).

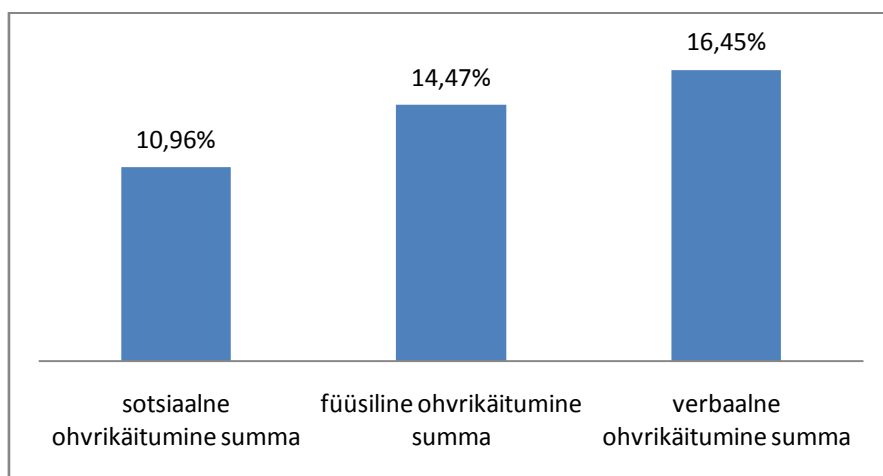
Ohvriks või kiusajaks loeti neid uuritavaid, kes olid korduvalt – rohkem kui üks või kaks korda kuus, kogenud agressiooni teiste noorte suhtes noortekeskuses. Ohvri rolli kogenute arv on arvutatud uuritavate üldarvust. Tabelis 3 tuuakse välja nende noorte protsent noortekeskuses, kes olid olnud ohvri rollis erinevate ohvrikäitumise liikide lõikes.

Tabel 3. Korduvalt kogetud ohvrikäitumise sagedusaasta jooksul noortekeskuse noorte hinnangul noortekeskustes.

Ohvri roll: kogetud ohvrikäitumise liik	Ohvrite %
ei olda sõber, sest ei meeldi teistele	3,95%
sõprussuhetest meelega välja jätmine	6,58%
asjade tahtlik rikkumine	7,89%
eakaaslastest kõrvale jätmine	10,53%
tahtlik eakaaslaste tegevustest välja jätmine	10,53%
asjadega viskamine, et haiget teha	11,84%
kõrvale jätmine	13,16%
meelega kokku pörkamine möödumisel	13,16%
halvasti ütlemine	13,16%

norimine	13,16%
negatiivsete hüüdnimedega nimetamine	13,16%
ebaviisakad märkused	14,47%
ähvardamine füüsiliselt haiget tegemisega	14,47%
löömine	17,11%
narritamine	19,74%
kuulujuttude rääkimine	21,05%
tõukamine ja lükkamine	22,37%
nalja tegemine	25,00%

Selgub, et kõiges sagedamini kogesid noored ohvri rollis olles nalja tegemist (25% juhtudest), tõukamist ja lükkamist (22% juhtudest), kuulujuttude rääkimist (22% juhtudest), narritamist (20% juhtudest). Kõige vähemsagedasemad kogemused ohvri rollis olles olid seotud sotsiaalse ohvrikäitumise kahe liigiga – ei olda sõber (4% juhtudest) ja sõprussuhetest välja jätmisega (7% juhtudest) ning asjade tahtliku rikkumisega (8% juhtudest).

Joonis 2. Korduva ohvrikäitumise kogemusprotsentides, viimase aasta jooksul noortekeskuses, kolme ohvrikäitumise üldliigi lõikes.

Selgub, et viimase aasta jooksul noortekeskuses noorte enda hinnangul oli protsentuaalselt kogetud ohvri rollis olles suhteliselt vähem sotsiaalset ohvrikäitumist - keskmiselt 11% juhtudest, millele järgnes füüsiline ohvrikäitumise kogemus (keskmiselt 14% juhtudest) ning kõige sagedasem ohvrikäitumise liik viimase aasta jooksul noortekeskuses, noorte enda hinnangul oli verbaalne ohvrikäitumine – keskmiselt 16% juhtudest.

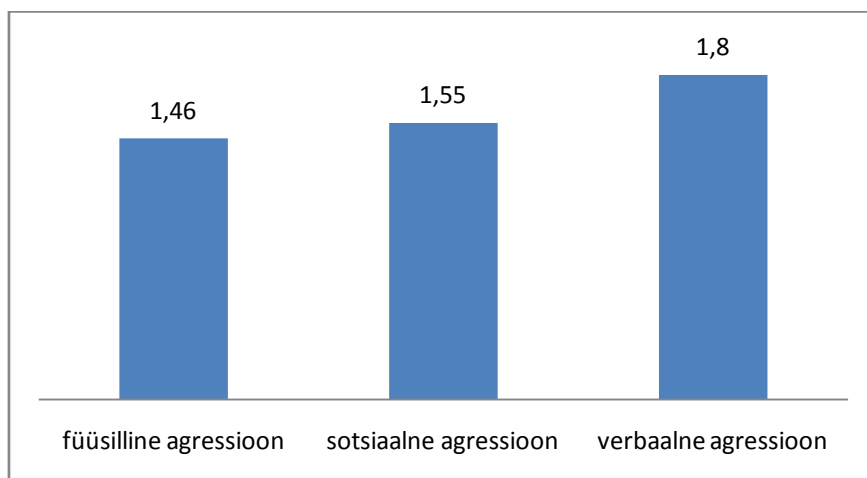
Kui vaadata agressiooni sagedust viimase aasta jooksul noortekeskuses, noorte endi hinnangul.

Tabel 4. Agressiooni sagedus erinevate liikide lõikes: aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal.

Agressiooni liik	Keskmine hinnanguskaalal
asjade tahtlik rikkumine	1,20
sõprussuhetest meelega välja jätmine	1,30
kuulujutte rääkimine	1,40
asjadega viskamine ja haiget tegemine	1,40
ähvardatud füüsilise haiget tegemisega	1,40
meelega kokku põrganud möödumisel	1,50
räägitud jutte, et ei meeldiks teistele	1,50
löömine	1,50
kõrvale jätmine	1,50
norimine	1,60
tõukamine ja lükkamine	1,70
halvasti ütlemine	1,70
negatiivsed hüüdnimedega narritamine	1,70
tahtlik eakaaslaste tegevustest välja jätmine	1,70
narritamine	1,80
ebaviisakad märkused	1,80
eakaaslastest kõrvale jätmine	1,80
nalja tegemine	2,20

Selgub, et kõige vähem sagedasemad olid viimase aasta jooksul esinenud järgmised agressiooni liigid noorte endi hinnangul: asjade tahtlik rikkumine (füüsiline agressioon), sõprussuhetest meelega välja jätmine (sotsiaalne agressioon), kuulujuttude rääkimine (sotsiaalne agressioon), asjadega viskamine ja haiget tegemine (füüsiline agressioon), ähvardatud füüsiliselt haiget tegemisega (füüsiline agressioon). Kõige sagedasem viimase aasta jooksul noorte endi hinnangul olid järgmised agressiooni liigid: naljategemine (verbaalne ohvrikäitumine), eakaaslastest kõrvale jätmine (sotsiaalne ohvrikäitumine), ebaviisakad märkused (verbaalne ohvrikäitumine), narritamine (verbaalne ohvrikäitumine).

Ohvrikäitumise liigid jagati kolmeks üldliigi alla verbaalne, sotsiaalne ja füüsiline ohvrikäitumine (joonis 3).

Joonis 3. Agressiooni sagedus (keskmised hinnanguskaalal) kolme üldliigi lõikes, aasta jooksul noortekeskuse noorte hingul noortekeskustes.

Selgub, et viimase aasta jooksul noortekeskuses noorte endi hinnangul on olnud kõige vähem sagedasem füüsiline agressioon ($M=1,46$), sellele järgnes sageduselt sotsiaalne agressioon ($M=1,55$) ning kõige sagedasem ohvrikäitumise üldliik oli verbaalne ohvrikäitumine ($M=1,81$).

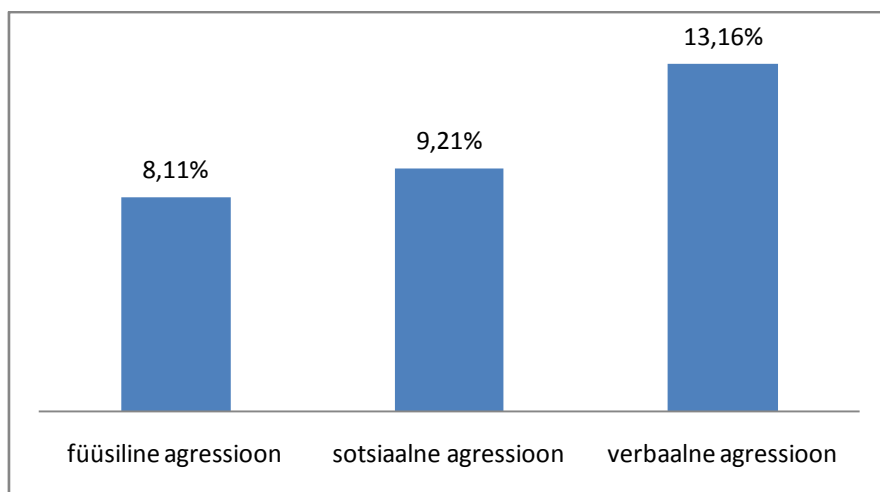
Kiusajaks loeti neid uuritavaid, kes olid korduvalt – rohkem kui üks või kaks korda kuus, kasutanud agressiooni teiste noorte suhtes noortekeskuses. Kiusaja rolli kogemate arv on arvatatud uuritavate üldarvust. Tabelis 5 tuuakse välja nende noorte protsent noortekeskuses, kes olid olnud kiusaja rollis erinevate agressiooni liikide lõikes.

Tabel 5. Korduvalt kogetud agressiooni sagedusaasta jooksul noortekeskuse noorte hingul noortekeskustes

Agressiooni roll: kogetud agressiooni liik	Agressiooni %
asjade tahtlik rikkumine	2,63%
sõprussuhetest meelega välja jätmine	5,26%
kuulujutte rääkimine	6,58%
meelega kokku põrganud möödumisel	7,89%
räägitud jutte, et ei meeldiks teistele	7,89%
kõrvale jätmine	7,89%
asjadega viskamine ja haiget tegemine	7,89%
ähvardatud füüsilise haiget tegemisega	7,89%

narritamine	10,53%
löömine	10,53%
tõukamine ja lükkamine	11,84%
norimine	11,84%
halvasti ütlemine	11,84%
negatiivsed hüüdnimedega nimetamine	11,84%
ebaviisakad märkused	13,16%
eakaaslastest kõrvale jätmine	13,16%
tahtlik eakaaslaste tegevustest välja jätmine	14,47%
nalja tegemine	19,74%

Selgub, et kõige sagedamini kogesid noored agressori rollis olles nalja tegemist (20% juhtudest), tahtlik eakaaslaste tegevustest välja jätmine (15% juhtudest), eakaaslastest kõrvale jätmine (13% juhtudest), ebaviisakad märkused (13% juhtudest). Kõige vähem sagedasemad kogemused agressori rollis olles olid asjade tahtlik rikkumine (3% juhtudest), sotsiaalse ohvrikäitumise kahe liigiga - sõprussuhetest välja jätmisega (5% juhtudest) ja kuulujuttude rääkimisega (7% juhtudest).

Joonis 4. Korduva agressiooni kogemus protsentides, viimase aasta jooksul noortekeskuses, kolme agressiooni üldliigi lõikes.

Selgub, et viimase aasta jooksul noortekeskuses noorte endi hinnangul oli protsentuaalselt kogetud agressori rollis olles suhteliselt vähem hoopis füüsilist agressiooni - keskmiselt 8% juhtudest, millele järgnes sotsiaalne agressiooni kogemus (keskmiselt 9%

juhtudest) ning kõige sagedasem ohvrikäitumise liik viimase aasta jooksul noortekeskuses, noorte endi hinnangul oli verbaalne ohvrikäitumine – keskmiselt 13% juhtudest.

Arutelu

Antud bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, millised olid kõige sagedasemad ohvrikäitumise ja agressiooni sagedused nii füüsiline, sotsiaalne ja verbaalne, noorte endi hinnangul.

Kuna kiusamist esineb ka väljaspool kooli Kõiv (2001), Alrokban et al., (2019), ning kiusamine on sage ja korduv agressiivne käitumine, kus suhetes valitseb ebasümmeetria Olweus (1999), Sharp ja Smith (1994), Sullivan, Cleary ja Sullivann (2004). Käesolevas uuringust selgus, et ka noortekeskuses esineb kiusamist nii verbaalset, sotsiaalset ja füüsilist.

Selgus ka, et verbaalne kiusamine on sagedasem ja sellele järgnes füüsiline kiusamine, mida on ka varasemates uuringutes välja toodud Kõiv (2006), Sullivan jt (2004).

Aasta jooksul noorte endi hinnangul, noortekeskuses kogeti, kõige sagedamini verbaalset kiusamist, 25% noortest vastasid, et nende üle on nalja tehtud. 19,7% noortest vastas, et on ise teiste üle nalja teinud. Ka varasematest õpilastevaheliste kiusamisteuuringutest Mark jt (2015), tuleb välja, et enam on levinud verbaalne kiusamine, milleks oli enam levinud liigiks naeruvääristamine, mida olid pooled õpilased kogenud. Samuti toob Previts (2014) välja, et naeruvääristamist oli 32% vastanutest kogenud. Ka narritamine on üks enam levinud kiusamise viise, mida olid noored kogenud noortekeskuses 20% juhtudest, kuid kaasasi oli narritanud 11% noortest. Varasematest uuringutest on narritamist kogetud 40% juhtudest (Kõiv, 2001) õpilastevahelise kiusamisena. Samuti tuleb varasemates uuringutes välja Kõiv (2001), et levinud on ka füüsiline kiusamine, mida olid pooled vastatutest kogenud, enam levinud viis oli togimine ja lükkamine. Noortekeskuse noored olid samuti vastanud enam levinumaks füüsilise kiusamise viisiks tõukamist ja lükkamist 22% juhtudest. Teisi oli noortekeskuses viimase aasta jooksul tõuganud ja lükanud 12% noortest. Previts (2014) vastavasisulisel uuringus selgub, et tõukamist ja lükkamist kogeti pooltel juhtudel. Samuti on ka asjade pildumine või lõhkumine üks levinum füüsilise kiusamise liike. Varasematest uuringutest toob Kõiv (2001) välja, et 23% õpilastest on seda kogenud ja noortekeskuse noored on kogenud seda 10% juhtudest, kuid teiste asju on pildunud või lõhkunud 8% vastanutest. Võib öelda, et peaaegu veerand noortekeskuse noortest, olid viimase aasta jooksul kogenud verbaalset kiusamist. Verbaalne kiusamine on sõnaline kiusamine: sõimamine, mõnitamine, laimamine, narritamine, alandavad märkused,

kuulujuttude levitamine samuti kuulub siia alla raha või esemete välja pressimine (Sharp & Smith,1994, Sullivan et al.,2004). Füüsilist kiusamist oli kogenud 15% noortekeskuse noortest, viimase aasta jooksul. Füüsilise kiusamise puhul saab ohver füüsiliselt haiget, milleks võib olla: löömine jalgade ja kätega, sülitamine, ähvardamine, jala tahapanemine, juustest tirimine, asjade lõhkumine või mõni muu füüsiline rünnak (Sharp & Smith,1994, Sullivan et al., 2004).

Enam levinud kiusamise liike noortekeskuses oli verbaalne kiusamine ja liikidest sagedasem oli nalja tegemine, sagedasem füüsilise kiusamise liike oli tõukamine ja lükkamine ja sotsiaalse kiusamise liikidest sagedasem oli tahtlik eakaaslaste tegevusest välja jätmine. Ohvrikäitumisest oli sagedasem samuti verbaalne kiusamine, enam levinud liigiks oli nalja tegemine, füüsilisest kiusamisest oli sagedasem tõukamine ja lükkamine, ning sotsiaalsest kiusamisest oli aga kuulujuttude rääkimine.

Edaspidi saaks sellist uurimust viia läbi ka teistes noortekeskustes, et teada saada, kui sage on kiusamine nendes noortekeskustes. Samuti saaks seda uuringut teha koolides, kuna kiusamine noortekeskustesse võib tulla ka koolist kaasa. Kas need noored, kes on kiusajad noortekeskuses on ka koolis kiusajad.

Noortekeskuses noortega töötamisel, oli töö autorile, käeoleva uurimise läbiviimisest palju kasu. Kuna paranes oskus aru saada ja märgata olukordi ja probleeme, mis noortel noortekeskuses ette tuleb. Tänu töö valmimisele on olnud võimalus noortega rääkida kiusamisest ja ka sekkuda kiusamise juhtumisse.

Tänuõnad

Autor soovib tänada oma juhendajat Kristi Kõivu igakülgse abi eest. Seminaritöö aine raames soovin tänada Liina Leppa ja teisi kes toetasid ja andsid head nõu. Kõiki noori, kes osalesid uurimuses ja noorsootöötajaid. Oma lähedasi, kes olid abiks ja toetasid mind õpingute ja töö valmimise ajal.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud käesoleva bakalaureusetöö ise ning toonud välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

(allkirjastatud digitaalselt)

Egle Vahesalu

25.05.2020

Kasutatud kirjandus

Alrokban, A. H., Alzaidi, R. M., Alqahtani, S. A., Almoayad, F., & Fiala, L. E. (2019). Bullying and its risk factors among elementary school children in Riyadh, Saudi Arabia. *International Research Journal of Public and Environmental Health*, 6(6), 105-114.

Avatud noortekeskuste, teavitamis- ja nõustamiskeskuste ning huvikoolide infrastruktuuri kaasajastamise meetme tingimused ja investeeringute kava koostamise kord (2008). *Riigi Teataja L. 2008, 3, 26*. Külastatud aadressil 14.05.2020.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12903227?leiaKehtiv>

Çalışkan, Z., Evgin, D., Bayat, M., Caner, N., Kaplan, B., Öztürk, A., & Keklik, D. (2019). Peer bullying in the preadolescent stage: Frequency and types of bullying and the affecting factors. *Journal of Pediatric Research*, 6(3), 169-179.

Eesti Avatud Noortekeskuse Ühendus (2001). *Mis on noortekeskus?* Külastatud aadressil 12.05.2020 <https://ank.ee/noorsootoo/noortekeskus/>

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S22–S30

Kõiv, K. (2001). Koolivägivalla mitu palet. Rmt.: A. Tikerpuu (Toim.), *Eesti Lastekaitse Liidu konverents "Ei vägivallale". Konverentsi materjalid*. Lastekaitse Liit, 9-21.

Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetaja poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: Vali Press.

Kõiv, K. (2012). Social skills training as a mean of improving intervention for bullies and victims. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 45, 239-246.

Kõiv, K. (2017). Õpetaja ja sotsiaalpedagoog kui kiusamise ohvrid. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 5(2), 2017, 133–154.

Mark, L. L., Sisask, M., Vaikma, J., Värnik, P., Värnik, A., (2015). *Kiusamine koolis 2011. aastal uuringu raport*. Tallinn: Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut.

Noorsootöö seadus (2010). *Riigi Teataja I 2010, 44, 262*. Külastatud aadressil 14.05.2020. <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072017039>

Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee. *The nature of schoolbullying. A cross-national perspective* (pp. 7-27), London and New York: Routledge.

Previts, J., L. (2014). From the school yard to cyberspace: A pilotstudy of bullying behaviors among middles chool students. *RMLE Online*, 7(6), 1-18.

SA kiusamisvaba Kool (2019). *KiVa-koolides on kiusamine kuue aastaga kolmandiku võrra vähenenud*. Külastatud aadressil 12.05.2020. <https://kiusamisvaba.ee/kiva-koolides-on-kiusamine-kuue-aastaga-kolmandiku-vorra-vahenenud/>

Sharp, S., & Smith, P. (Toim.), (2004). *Võitlus koolikiusamisega. Juhised turvalise koolikeskkonna loomiseks*. El Paradiso: Haridus- ja Teadusministeerium.

Sullivan, K., Cleary M., & Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis: Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Egle Vahesalu

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kiusamise ja ohvrikäitumise liigid ja sagedus Tartumaa avatud noortekeskuste näitel“. Mille juhendaja on Kristi Kõiv, PhD.

Reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Egle Vahesalu

25.05.2020